

तनहुँ जिल्लामा प्रचलित लोककथाहरुको
सङ्कलन एवम् विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
अन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको आठौँ पत्रको
प्रयोजनको लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तोता
हरिभक्त सुवेदी
शैक्षिक सत्र (२०५५ - २०५७)
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६३

शोधनिर्देशकको सिफारिस

प्रस्तुत तनहुँ जिल्लामा प्रचलित लोककथाको संकलन एवम् विश्लेषण हरिभक्त सुवेदीले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले यसमा क्षेत्रिय अध्ययन विधिको उपयोग गर्दै परिश्रमपूर्वक सामग्रीको सङ्कलन एवं विश्लेषण गर्नुभएको छ । उहाँको यस कार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६३ / /

डा. ब्रतराज आचार्य
प्राध्यापक
ने. के. वि.
त्रि.वि.कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

.....
(प्रा. घनश्याम उपाध्याय)
विभागीय प्रमुख
नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर

.....
(प्रा.डा. ब्रतराज आचार्य)
शोध निर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर

.....
(बाह्यपरीक्षक)

कृतज्ञता - ज्ञापन

प्रस्तुत 'तनहुँ जिल्लामा प्रचलित लोककथाको संकलन एवम् विश्लेषण' शीर्षक शोधपत्र लोकसाहित्यको क्षेत्रमा तनहुँ जिल्लामा प्रचलित नेपाली लोककथाहरूलाई सङ्कलन तथा अध्ययन गर्ने उद्देश्य लिएर गुरुवर डा. ब्रतराज आचार्यज्यूको कुशल निर्देशनमा मैले तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्रको शीर्षक छनोटदेखि लिएर तयार पार्ने क्रममा अन्तिम समयसम्म आफ्नो अतिव्यस्त कार्यको बीचबाट पनि अमूल्य समय प्रदान गरी स्नेहपूर्वक यो शोधकार्यलाई पूर्णता प्रदान गर्न आवश्यक मार्ग निर्देशन गर्नु हुने श्रद्धेय गुरुवर डा. ब्रतराज आचार्यज्यू प्रति आभारसहित हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । स्रोत पत्र लेख्न अवसर प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि., कीर्तिपुर एवम् विभागीय प्रमुख प्रा.घनश्याम उपाध्याय ज्यू प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी शोधलेखको क्रममा महत्त्वपूर्ण सहयोग एवम् सल्लाह दिनुहुने गुरुवर डा. मोतीलाल पराजुली ज्यू प्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

रोचक तथा उत्कृष्ट लोककथा उपलब्ध गराई शोधकार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने आदरणीय खिम व. थापा, पूर्णमान श्रेष्ठ, कोमलकान्त खनाल, विष्णु प्रसाद थापा प्रति स-सम्मान हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । विद्यार्थी तथा अभिभावक वर्गबाट कथा सङ्कलनमा देखाइएको अभिरुचिको सराहाना गर्दछु ।

उच्च शिक्षा हासिल गर्न सु-अवसर प्रदान गर्नु हुने बुवा श्री चक्रपाणि सुवेदी र आमा जानुका सुवेदी तथा आफन्तहरूप्रति नतमस्तकपूर्वक आदर भाव प्रकट गर्दछु । जीवनका संघर्षपूर्ण प्रत्येक घडीमा सद्भावपूर्ण सहयोग गर्ने श्रीमती जयन्ती सुवेदी र कथाहरूको साफी लेखनमा सहयोग गर्ने भाइ अर्जुन सुवेदीलाई हृदयतः धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

सोधपत्र लेखनका क्रममा कुनै भण्णकट नमानी छिटो छरितो रूपमा कम्प्युटर टाइप गरिदिनु हुने पिस साइवर क्याफे सेन्टरका भाइहरू (रवि, राजेन्द्र र विवेक) र चाहेको बेला आवश्यक सन्दर्भ सामाग्रीहरू उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, कीर्तिपुर तथा त्यहाँका कर्मचारी परिवारप्रति पनि सहयोगका लागि आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा, प्रस्तुत शोधपत्रलाई उचित मूल्याङ्कन लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०६३ / /
शैक्षिक सत्र : २०५५/२०५७
रोल नं. : १३६

हरिभक्त सुवेदी
स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्ष
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषयसूची

क्र.सं.	शीर्षक	पृष्ठ संख्या
पहिलो परिच्छेद		
१	शोधपत्र परिचय	१
१.१	शोधपत्रको शीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	शोध समस्या	१
१.४	उद्देश्य	१
१.५	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.६	शोधको औचित्य, महत्व र उपयोगिता	३
१.७	शोधकार्यको सिमाङ्कन	३
१.८	शोधविधि	४
१.९	सैद्धान्तिक ढाँचा र शोधविधि	४
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	४
दोस्रो परिच्छेद		
२.	तनहुँ जिल्लाको संक्षिप्त परिचय	५
२.१	ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	५
२.२	नामकरण	५
२.३	भौगोलिक परिचय	६
२.४	प्रमुख ऐतिहासिक स्थलहरू	८
२.४.१	बन्दीपुर	८
२.४.२	दमौली	९
२.४.३	तनहुँसुर	९
२.४.४	भीमाद बजार	१०
२.४.५	चोक डाँडा गढी	१४
२.४.६	भिकोर्ट	१४
२.४.७	ढोरफिर्दी	१४
२.४.८	ऋषिड	१४
२.४.८.१	ऐतिहासिक महत्वका स्थान तथा विकास कार्य	१६
२.४.८.२	भाषा, संस्कृति तथा जनसंख्या	१७
२.४.८.३	अर्खलाछाप गाउँको सामान्य परिचय	१७
२.४.९	चुँदीरम्घा	१८
२.५	तनहुँका प्रमुख धार्मिक स्थलहरू	२०
२.५.१	देवघाट	२०
२.५.२	छाब्दीबाराही	२१
२.५.३	ढोरबाराही	२१
२.५.४	आँधीमुल बाराही	२२
२.५.५	थानीदेवी माइ	२२
२.६	गुफैगुफाको जिल्ला तनहुँ	२४
२.७	तनहुँ जिल्लाको लोकसाहित्यको स्थिति	२५
२.७.१	लोकगीत	२५
२.७.२	लोककथा	२५
२.७.३	लोकनाटक	२६

२.७.४	लोकगाथा	२६
२.७.५	गाउँखाने कथा	२७
२.७.६	उखान टुक्का	२७
२.८	प्रमुख आदिवासीहरु	२८
२.८.१	मगर	२८
२.८.२	गुरुङ	२८
२.८.३	दरै	२९
२.८.४	कुमाल	२९
२.८.५	चुनारा	२९
२.९	केही लोकबाजाहरु	३०
२.९.१	घुँयत्रो	३०
२.९.२	धनुबाजा	३१
२.१०	निष्कर्ष	३२

तेस्रो परिच्छेद

३	लोककथा सिद्धान्त	३४
३.१	लोककथाको परिचय र व्युत्पत्ति	३४
३.२	लोककथा : परिभाषा	३५
३.३	लोककथाका निर्माण तत्व	३८
३.४	लोककथाको उत्पत्ति	३९
३.५	नेपाली लोककथाका विशेषताहरु	४०
३.६	लोककथाको वर्गीकरण	४४
३.७	लोककथाका तत्वहरु	४६
३.७.१	कथावस्तु	४७
३.७.२	पात्र	४७
३.७.३	परिवेश	४८
३.७.४	उद्देश्य	४८
३.७.५	भाषा	४८
३.७.६	शैली	४९
३.८	नेपाली लोककथाको संकलन तथा अध्ययन परम्परा	४९
३.९	निष्कर्ष	५२

चौथो परिच्छेद

४	लोककथाको संकलन एवम् विश्लेषण	५३
४.१	आखिर कस्को ?	५३
४.२	काठको घोडा	५५
४.३	कुखुरा र वायु	५८
४.४	कृष्ण र माकुरो	६०
४.५	चलाख राजाको कथा	६२
४.६	चुनारा र काल	६५
४.७	ज्वाइँ सासु	६८
४.८	डरको अर्थ नबुझे राजकुमार	७०
४.९	दान दिनुपर्छ	७३
४.१०	परिश्रमको महत्व	७५
४.११	पीपलको छाँया	७७
४.१२	भोग खोज्ने गजुरको कथा	८०
४.१३	मैना चरोको इन्साफ	८४

४.१४	रैकोस्य रानीको कथा	९०
४.१५	लोभी बन्नु हुँदैन	९३
४.१६	सातजना दाजु र एउटी बैनीको कथा	९६
४.१७	सानोलाई हेला गर्नुहुँदैन	९८
४.१८	सौतेनी आमा	१००
४.१९	हुनेहार दैव नटार	१०१
४.२	निष्कर्ष	१०५
पाँचौ परिच्छेद		
५	उपसंहार	१०६
	सन्दर्भग्रन्थ सुची	११०
	शोधग्रन्थहरू	१११

संक्षेपीकृत शब्दसूची

उ.मा.वि	-	उच्च माध्यमिक विद्यालय
एम.ए.	-	माष्टर अफ आर्टस्
ऐ.	-	ऐजन्त
क्र.सं.	-	क्रम संख्या
गा.वि.स.	-	गाउँ विकास समिति
जि.शि.का.	-	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
प.सं.	-	पहिलो संस्करण
अं.सं.	-	अन्तिम संस्करण
ने.के.वि.	-	नेपाली केन्द्रीय विभाग
ने.रा.प्र.प्र.	-	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प्र.अ.	-	प्रधानाध्यापक
प्रा.	-	प्राध्यापक
पृ.सं.	-	पृष्ठ संख्या
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	-	विक्रम सम्वत्
स्व.	-	स्वर्गीय